

Řehulková, Hana

Úvod

In: Řehulková, Hana. *Angloamerická recepcce Ingardenova pojetí uměleckého literárního díla*. Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015, pp. 8-11

ISBN 978-80-210-8058-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135141>

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Motto:

„Literární dílo je opravdový zázrak.“

R. Ingarden

ÚVOD

„Více než 70 let od vydání Uměleckého díla literárního zůstal Ingardenův příspěvek k filozofii umění jedinečný – a téměř neznámý, zejména mezi angloamerickými filozofy.“¹ píše Chojna v *A Companion to Aesthetics*. Většina odborných kompendií zmiňuje Ingardenův přínos k ontologii umění okrajově. Současně však bývá tato zmínka doprovázena poznámkou o dosud nepřekonané komplexnosti Ingardenovy práce na toto téma a o pozoruhodném dobovém předstihu, se kterým si otázky po podstatě uměleckých děl klade.² Proč tomu tak je?

Následující text nemá za cíl zmnožovat četné příspěvky zabývající se výkladem Ingardenova díla. Odborné publikace takového zaměření vznikaly v mnoha úpravách především na poli německé a polské, později pak v rámci celé kontinentální filozofie. Záměrem naší práce je postihnout recepci Ingardenova pojetí literárního díla v angloamerické filozofii, kde je i přes neustávající diskuzi o ontologii umění Ingardenův přínos estetiky reflektován spíše ojediněle, často téměř opomíjen.

Téma ontologie umění, ke kterému Ingardenovo dílo přispívá, je hojně diskutovaným problémem na poli filozofie a estetiky přibližně od 80. let 20. století. Přestože se touto otázkou zabývá řada filozofů, hlavní představitele soudobé diskuse lze nalézt především v řadách angloamerických filozofů či mezi zastánci anglosaské filozofické tradice rozvíjené převážně ve směru analytické filozofie a estetiky. Roman Ingarden, příímý žák prostějovského rodáka Edmunda Husserla, aplikoval fenomenologickou metodu na oblast umění, a to i přesto, že umělecká

1 CHOJNA, Wojciech. Roman Ingarden. In: Davies, S. (ed.). *A Companion to Aesthetics*. Wiley – Blackwell, 2009, s. 365.

2 Srov. MITSCHERLING, Jeff. Ingarden. In: Kelly, M. (ed.). *Encyclopedia of Aesthetics*. New York: Oxford University Press, 1998, s. 497–500.; THOMASSON, Amie. Roman Ingarden. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. [on-line] [navštíveno 2014-05-20]. Dostupné z www: <http://plato.stanford.edu/entries/ingarden/>.

díla vnímal pouze jako vhodné objekty pro zkoumání mezních filozofických problémů.³ Nejvíce pozornosti věnoval literárnímu dílu, přičemž podnes jsou za jeho hlavní badatelské práce pokládány publikace *Umělecké dílo literární* (*Das literarische Kunstwerk*, 1931) a *O poznávání literárního díla* (*O poznawaniu dzieła literackiego*, 1936),⁴ a to i přesto, že opus magnum jeho filozofické práce je zaměřeno na obecnou ontologii a shrnuto v téměř tisícistránkovém díle *Spór o existenci světa* (*Spór o istnienieświata*, 1947–1948). Ačkoliv literární dílo je ústředním námětem Ingardenova bádání v oblasti filozofie umění, neméně zajímavé jsou i jeho práce zabývající se výtvarným dílem, hudbou, architekturou nebo filmem.⁵

Vraťme se však k otázce položené na konci prvního odstavce. Chceme-li na ni odpovědět, musíme přijmout v potaz několik skutečností: 1/ I přesto, že fenomenologie zaujímá významné postavení v dějinách filozofie 20. století a je dodnes jedním z hlavních a originálních filozofických přístupů, který se vyjadřuje k otázkám oboru, zůstává myšlenkovým proudem kontinentálně evropským, nepřesahujícím významněji hranice starého kontinentu. V anglofonní jazykové oblasti pak představuje fenomenologie spíše vzácně rozvíjenou filozofickou metodu. 2/ Ingardenovo dílo původně nesměřovalo k rozvoji estetiky, ale pouze k ověření nosnosti fenomenologické metody v hraničních případech, jakými jsou umělecká díla. De facto se tedy jedná o práci filozofickou, náhodně explikující předmět zcela relevantní pro estetické zkoumání. 3/ Skutečností nejpozoruhodnější, kterou lze považovat za možnou příčinu i následek ojedinelé pozornosti věnované Ingardenovi ze strany angloamerických filozofů, je více než čtyřicetiletá prodleva mezi vznikem Ingardenových klíčových děl a jejich překladem do anglického jazyka. Práce *Umělecké dílo literární*⁶ a *O poznávání literárního díla*⁷ byly přeloženy do angličtiny až roku

3 Roman Witold Ingarden (1893–1970) vystudoval filozofii a matematiku. Ve Lvově byl jeho učitelem K. Twardowski, pro rozvoj vlastního filozofického myšlení však bylo zásadní studium u E. Husserla v Göttingenu, kterého následoval i na freiburskou univerzitu. Svá studia zakončil Ingarden disertační prací *Intuice a intelekt u Henri Bergsona* (*Intuition und Intellekt bei Henri Bergson*, 1917). Po návratu do Polska pracoval do své habilitace (práce *Essentiale Fragen. Ein Beitrag zum Problem des Wesens*, 1924) jako středoškolský učitel. Poté přednášel na univerzitách ve Lvově a v Krakově.

4 Události druhé světové války vedly Ingardena jako polského občana k rozhodnutí psát nadále své práce v polštině.

5 Studie z této oblasti lze nalézt v dalších Ingardenových dílech, např. *O struktuře obrazu* (*O budowie obrazu*, 1946), *Skici z filozofie literatury* (*Szkice z filozofii literatury*, 1947), *O literárním díle* (*O dziele literackim*, 1960), *Zkušenost – umělecké dílo – hodnota* (*Przeżycie – dzieło – wartość*, 1966) atd., přičemž mnohé z jeho prací jsou shromážděny v třídílné publikaci *Studie z estetiky*. Viz INGARDEN, Roman. *Studia z estetyki*. Tom 1. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1966; INGARDEN, Roman. *Studia z estetyki*. Tom 2. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1966; INGARDEN, Roman. *Studia z estetyki*. Tom 3. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1970.

6 V anglickém překladu George G. Grabowicze. Česky vychází *Umělecké dílo literární* roku 1989 v překladu Antonína Mokřejše.

7 V anglickém překladu Ruth Ann Crowleyové a Kennetha R. Olsona. Česky vychází *O poznávání literárního díla* roku 1967 v překladu Hany Jechové.

1973, přičemž téměř všechny reakce a recepce Ingardenova přístupu se objevují až po tomto datu. Můžeme se proto domnívat, že v kontextu angloamerické filozofie, která se v době překladu již ubírala převážně směrem analytické filozofie, lze Ingardenovo dílo považovat, řečeno s jistou mírou nadsázky, za nepovšimnuté.

Mnohem častěji a dříve byla Ingardenova práce komentována v Evropě. Ve třetím vydání *Uměleckého díla literárního* z roku 1965 tak reaguje Ingarden na kritické poznámky německé literární teoretičky a germanistky Käte Hamburgerové a česko-amerického literárního teoretika René Welleka. Nejvýznamněji pak na Ingardenovy myšlenky navazuje tzv. recepční estetika, kde se výrazným kritikem a komentátorem Ingardenova přístupu stal Wolfgang Iser. Malá recepce však neznamená, že by v anglofonní jazykové oblasti nebyla Ingardenovu dílu doposud věnována vůbec žádná pozornost. Mezi nejvýznamnější publikace patří Mitscherlingova *Roman Ingarden's Ontology and Aesthetics*,⁸ ale také *On the Aesthetics of Roman Ingarden: Interpretations and Assessments* editorů B. Dziemidoka a P. McCormicka⁹ nebo soubor studií editovaných A. Chrudzimskim pod názvem *Existence, Culture, Persons: The Ontology of Roman Ingarden*.¹⁰ Ingardenův přínos ve svém bádání dále reflektují namátkou A. Thomassonová, B. Smith, M. Brinker a další. Všechny uvedené publikace se však objevují až po překladu Ingardenových klíčových děl v roce 1973. Obsahové zaměření anglosaských studií, reflektujících Ingardenovo dílo, lze rozdělit na dvě skupiny: první oblastí zájmu je Ingardenova filozofická práce zabývající se především problematikou z oblasti ontologie; druhou sférou odborných recepcí jsou práce zaměřující se na téma filozofie umění, respektive na filozofické a estetické konsekvence vyplývající z pojetí literárního díla. Ačkoliv Ingarden sám sebe vnímal především jako filozofa a oblast filozofické ontologie lze považovat za jím preferovanou problematiku, je to právě filozofie umění a jeho analýzy literárního díla, kterými je známý a které budou předmětem i našeho zkoumání.

Zaměříme se tak pouze na Ingardenovo pojetí literárního díla a stranou ponecháme texty relevantní pro jiné umělecké žánry. Neostrá hranice rovněž povede mezi zdroji angloamerické recepce. Pokusíme se je zmapovat a upozornit na přístupy a kritické komentáře odborníků anglofonní jazykové oblasti, nicméně často budeme nuceni poukazovat rovněž na autory evropské, působící však dlouhodobě v angloamerickém prostředí, okrajově budeme reflektovat rovněž neanglosaské texty, které jsou v angličtině publikovány a v angloamerickém prostředí jsou známy a plní zde funkci relevantního zdroje.

8 MITSCHERLING, Jeff. *Roman Ingarden's Ontology and Aesthetics*. Ottawa: University of Ottawa Press, 1997.

9 DZIEMIDOK, Bohdan, MCCORMICK, Peter (eds.). *On Aesthetics of Roman Ingarden. Interpretations and Assessments*. Dordrecht; Boston: Kluwer Academic, 1989.

10 CHRUDZIMSKI, Arkadiusz (ed.). *Existence, Culture, and Persons: the Ontology of Roman Ingarden*. Frankfurt: Ontos, 2005.

Po představení základních tezí Ingardenova pojetí literárního díla se tyto recepcce pokusíme představit a interpretovat, vyhodnotit jejich kritický přístup k Ingardenovu pojetí literárního díla a představit základní argumenty pro et contra. V souvislosti s tím se poslední část práce pokusí odpovědět na angloamerickou kritiku rekonstrukcí Ingardenových tezí v podobě argumentů, které by Ingarden mohl použít, účastnil-li by se dnešní diskuze o ontologii literárního díla v analytickém diskurzu. V neposlední řadě nám pak bude inspirací Beardsleyho pojetí analytické estetiky, kterou vymezuje v těsném vztahu k teorii umělecké kritiky.